Vikipeedia

Maaja keel

Maaja keel ehk **jukateegi keel** on maaja keelkonda kuuluv keel, mida räägitakse Mehhikos Campeche ja Quintana Roo osariigis, Yucatáni poolsaarel ning Belize'is. Mehhikos kõneleb jukateegi keelt 735 000 inimest, kokku on kõnelejate arv 766 000.[1] Jukateegi keel on keeleteadlaste antud nimetus, eristamaks seda teistest maaja keelkonda kuuluvatest keeltest. Emakeelena kõnelejad nimetavad oma keelt lihtsalt maaja keeleks.[2]

Jukateegi keel (maaja)	
Kõneldakse	Mehhiko, Belize
Piirkonnad	Campeche, Quintana Roo, Yucatáni poolsaar, Belize
Kokku kõnelejaid	766 000[1]
Keelesugulus	maaja keelkond
Keelekoodid	
ISO 639-3	yua

Sisukord

Numeraalid

üks	kaks	kolm	neli	viis	kuus	seitse	kaheksa	üheksa	kümme
hun	ka'a	óox	kan	ho	wak	uk	waxak	bolon	lahun

[2]

Fonoloogia

Vokaalid

Jukateegi keeles on 5 vokaali: /i/ /u/ /e/ /a/ /o/ Vokaalidele võivad järgneda poolvokaalid /w/ ja /y/, moodustamaks diftonge, näiteks /ay/ /oy/.

	Eesvokaalid	Keskvokaalid	Tagavokaalid
kõrged	i		u
keskkõrged	e		o
madalad		a	

Jukateegi keeles on vokaale võimalik hääldada viiel erineval viisil, hääldusest oleneb sõna tähendus.

- Tavalised vokaalid kirjutatakse ühe tähega ning need ei muutu ühelgi viisil allpool kirjeldatutest.
- Pikad vokaalid hääldatakse pikemalt kui tavalised vokaalid ning tihti kaasneb nendega kas kõrgem või madalam toon. Silbi lõpus asuvale pikale vokaalile lisatakse –h, tähistamaks, et see on pikk. Kui pikale vokaalile järgneb konsonant, ei ole selle pikkus märgitud.
- Kõrisulghäälikud on kasutusel peamiselt ühesilbilistes sõnades ning nende moodustamiseks sulgetakse kõri peaaegu kohe pärast vokaali hääldamist.
- Kui hääldada kõrisulghäälik ning lisada sellele tavaline vokaal, moodustub reduplitseeritud (st kahekordistatud) kõrisulghäälik. Kirjapildis esinevad reduplitseeritud kõrisulghäälikud kahekordse vokaalina.
- Reduplitseeritud poolvokaal erineb eelnevas punktis kirjeldatust vaid selle poolest, et hääldamisel toon muutub (enamasti kõrgemast madalamaks).[2]

Konsonandid

Jukateegi keeles on 19 konsonanti.[2]

	Labiaal	Dentaal	Tagumine dentaal	Palataal	Velaar	Larüngaal
sulghäälikud	p	t			k	
	p’	t’			k’	
	b					
hõõrdhäälikud		s	ʃ			ʔ
afrikaadid		ts	tʃ			
		ts’	tʃ‘			
ninahäälikud	m	n				
külghäälikud		l				
poolvokaalid	w			j		

- Jukateegi keelele on iseloomulikud helitud häälikud, mida hääldatakse väga kõri lähedal, tõstes õhusurvet suus nii, et heli väljudes tekib märgatav õhuvool. Neid helisid märgib apostroof (') pärast konsonanti, näiteks *k’ux k’ak’al* (seal on palav).
- Konsonante /d/ /f/ /g/ /j/ /r/ ja /v/ omakeelsetes sõnades ei leidu, need esinevad peamiselt laenudes, välja arvatud /r/, mida tihti asendab /l/.[2]

Süntaks

Sõnajärg on jukateegi keeles VSO (verb-subjekt-objekt).[2]

Substantiivid

Käände märkimiseks kasutatakse prepositsioone. Näiteks omastavat käänet märgitakse eessõnaga *u* (*u pekoob Pedro* – Pedro koerad). Üldiselt sõnade sugu ei märgita, kuid vajadusel tähistatakse meessugu eesliitega *h-* ning naissugu liitega *x-* (*h-men* – meessoost apteeker, *x-men* – naissoost apteeker). Mitmuse tähistamiseks kasutatakse tavapäraselt liidet *–oob* (*pek* – koer; *pekoob* – koerad). Esineb ka muid liiteid (*ac* – kilpkonn; *aci* – kilpkonnad).[2]

Adjektiivid

Adjektiivid moodustatakse substantiividest, lisades vastav afiks (*pet* – ring; *petel* – ümmargune).

Pronoomenid

Pronoomenei on kahte liiki: ühed tähistavad ainult alust, teised võivad tähistada nii alust kui ka sihitist. Pronoomenitel esinevad ainsuses ja mitmuses erinevad vormid.[2]

Verbid

Mõnikord on verbid ja substantiivid eristatavad vaid lausestruktuuri järgi. Verbid pöörduvad kolmes põhivormis (sihiline, sihitu ja passiivne) ning igal pöördel on neli erinevat vormi.[2]

Kirjaviis

Jukateegi keeles on kasutusel häälikkiri, mis põhineb ladina tähestikul.[1]

Keelenäide

Teeche' a tsiikbal maaya? – Kas sa räägid jukateegi keelt?

Chen jumpit – Jah, veidi [3]

Huvitavat

On võimalik, et kaks ingliskeelset sõna pärinevad jukateegi keelest. *Shark* (hai) võib pärineda sõnast *xoc* (kala) ja *cigar* (sigar) sõnast *sik'ar* (sigaretiks keeratud tubakalehed), mis tuleneb sõnast *sic* (tubakas).[2]

Viited

1. http://www.ethnologue.com/language/yua kasutatud november 2013
2. http://aboutworldlanguages.com/yucatec kasutatud november 2013
3. http://www.omniglot.com/language/phrases/yucatec-maya.php kasutatud november 2013